

مرکز تحقیقات استراتژیک
معاونت پژوهش‌های سیاست خارجی

گزارش

شماره ۳۱۱

مرداد ۱۳۹۶

S-400

Deal

عقیفه عابدی
مرکز تحقیقات استراتژیک

انگیزه‌ها و اهداف روسیه از فروش اس-۴۰۰ به ترکیه

مقدمه

ولادیمیر پوتین رئیس‌جمهوری روسیه اوایل سال ۲۰۱۷ از آمادگی این کشور برای فروش سامانه پدافند موشکی اس-۴۰۰ به ترکیه خبر داد و اکنون بر اساس گزارش رسانه‌های روسی شرایط برای تحویل این جنگ‌افزار به ترکیه تعیین شده است. روسبارون اکسپورت اعلام کرده است ترکیه در دو سال آینده دو سامانه اس-۴۰۰ دریافت خواهد کرد. بر اساس این گزارش توافق برای تحویل سامانه‌ها به دنبال موافقت ترکیه برای پرداخت ۲٫۵ میلیارد دلار صورت می‌گیرد.^۱ ترک‌ها این خبر را نه تایید می‌کنند و نه تکذیب، بر این اساس به نظر می‌رسد خبر معامله اس-۴۰۰ بین روس‌ها و ترک‌ها جدی است. آنچه خرید اس-۴۰۰ روسی توسط ترکیه را مهم می‌سازد این است که این معامله برخلاف عرف رایج بین روسیه و اعضای ناتو است. بنابراین پرسش‌هایی درباره انگیزه و اهداف روسیه از فروش آن و انگیزه و اهداف

ترکیه از خرید فناوری روسی به وجود می‌آورد. چرایی و چگونگی انجام این قرارداد، به دلیل نوع مناسبات ایران و روسیه و سابقه قرارداد اس-۳۰۰ می‌تواند برای تهران نیز قابل توجه باشد.

پیشینه مذاکرات

اغلب ناظران توافق مسکو و آنکارا درباره معامله سامانه دفاعی اس-۴۰۰ را به خروج سامانه‌های پاتریوت آمریکا، هلند و آلمان از ترکیه در سال ۲۰۱۵ مرتبط می‌دانند. ترکیه از سال ۱۹۵۲ عضو سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) است و از آن زمان تا دو سال پیش سامانه‌های پدافند هوایی ناتو از این کشور دفاع می‌کردند. اما زمانی که اختلافات ترکیه با غرب در شمال سوریه بالا گرفت، به یکباره آمریکا و آلمان اعلام کردند ماموریت سامانه‌های این کشور در ترکیه به پایان رسیده است. پس از آن، آنکارا با غیردوستانه نامیدن این اقدام، از آمادگی این کشور برای خرید سامانه‌های پدافند هوایی و مجموعه‌های موشکی تاکتیکی خبر داد. اما در واقع پیشینه تلاش‌های آنکارا برای خرید سامانه‌های دفاعی در برابر موشک‌های میانبرد و بلندبرد به سال ۲۰۰۶ باز می‌گردد.

1. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-07-13/turkey-is-said-to-agree-to-pay-2-5b-for-4-russian-s-400-sams>

انگیزه‌ها و اهداف روسیه از فروش اس-۴۰۰ به ترکیه ۲

شناسایی و نابود ساختن اهداف هوایی تا ۴۰۰ کیلومتری را دارا می‌باشد. قابلیتی که ۲ تا ۲,۵ برابر قابلیت اس ۳۰۰ است.^۹

منابع روسی سامانه اس ۴۰۰ را بسیار پیشرفته تر از سامانه های پاتریوت آمریکایی معرفی می کنند.^{۱۰} در معرفی این سامانه آمده است این سامانه متحرک زمین به هوا برای نابودی انواع اهداف هوایی دشمن مانند هواپیماهای پارازیت انداز، شناسایی و جاسوسی، راهبردی، بمب افکن‌ها و جنگنده های شکاری، موشک های بالستیک تاکتیکی و تاکتیکی- عملیاتی، موشک های بالستیک میان برد، اهداف هوایی مافوق صوت و دیگر جنگ افزارهای پیشرفته کاربرد دارد. بر این اساس از سامانه اس ۴۰۰ برای پوشش امنیتی نواحی حساس سیاسی و نظامی روسیه و همچنین مناطق صنعتی مرکزی استفاده می شود. پس از اقدام ترکیه به سرنگون ساختن جنگنده بمب افکن «سوخوی-۲۴» روسیه در مرز سوریه در ماه نوامبر سال ۲۰۱۵، روس‌ها سامانه های موشکی اس ۴۰۰ را برای پوشش دفاعی نیروهای نظامی روسیه در پایگاه هوایی حمیمیم سوریه نیز مستقر کردند. اما زمانی که پایگاه هوایی الشعیرات سوریه با ۵۹ موشک تاماهاک آمریکا هدف قرار گرفت، فرضیه احتمال دستیابی آمریکایی ها به کدهای اس ۴۰۰ و از کار انداختن این سامانه مطرح شد.

بر این اساس چند فرضیه درباره اهداف و انگیزه‌های روسیه درباره فروش اس ۴۰۰ به ترکیه وجود دارد:

مذاکرات روسیه و ترکیه درباره سامانه اس ۴۰۰ سال ۲۰۰۸ آغاز شد. اما با وجود اختلافات مسکو و آنکارا درباره سهم شدن ترکیه در داشتن برخی کدها و اطلاعات این قرارداد انجام نشد. سال ۲۰۱۶ ترک‌ها خرید سامانه T-LORAMIDS از چین را در دستور کار قرار دادند. اما با لغو این معامله به دلیل قرار گرفتن شرکت چینی در فهرست تحریم های آمریکا^۲، بار دیگر مذاکرات درباره اس ۴۰۰ آغاز شد،^۳ موضوعی که اکنون اعتراض واشنگتن را برانگیخته است.^۴

انگیزه و اهداف روسیه

از سامانه زمین به هوای اس ۴۰۰ که به روسی C-400 «Триумф» خوانده می شود به عنوان جدیدترین نسل از سیستم پدافند هوایی روسیه یاد می‌شود که با همکاری «مرکز طراحی الماس»^۵، دفتر طراحی ماشین آلات فاکل،^۶ موسسه تحقیقات علمی نووسیریک،^۷ دفتر طراحی ماشین آلات ویژه سنت پترزبورگ^۸ و سایر شرکت‌ها طراحی شده است. این سیستم رادارهایی را شامل می‌شود که می‌توانند اهداف را با کمترین نشانه شناسایی کنند. احتمالاً نام آن نیز برگرفته از این قابلیت است که سامانه توانایی

2. <http://www.trtworld.com/turkey/why-is-turkey-buying-the-s-400-russian-missile-defence-system-409563>

3. <http://missiledefenseadvocacy.org/intl-cooperation/turkey/>

4. <http://www.washingtontimes.com/news/2017/jul/31/russian-s-400-missile-deal-turkey-alarms-pentagon/>

5. Almaz Central Design

6. Fakel Machine Building Design Bureau

7. Novosibirsk Scientific Research Institute of Instruments

8. St. Petersburg Design Bureau of Special Machine Building

9. <https://fas.org/nuke/guide/russia/airdef/s-400.htm>

10. <https://sputniknews.com/military/201707261055896086-us-s-400-russia-turkey/>

آن از پیشرفته‌ترین فناوری های جهان استفاده خواهد شد. طبق برنامه دولت روسیه این سامانه تا سال ۲۰۲۰ تحویل ارتش روسیه خواهد شد. ارزیابی روس‌ها این است که نگرانی آمریکایی‌ها نیز به رقابت در بازار اسلحه باز می‌گردد.^{۱۲}

انگیزه و اهداف ترکیه

نظر به اینکه ترکیه عضو ناتو بوده و ذیل ماده پنج پیمان آتلانتیک شمالی^{۱۳}، با تهدید خارجی جدی مواجه نیست حداقل دو پرسش مهم و اولیه درباره دلایل خرید اس ۴۰۰ از سوی ترکیه مطرح می‌شود و آن اینکه اساسا آنکارا به این سامانه در مقابله با کدام تهدید احساس نیاز می‌کند؟ و چرا به دنبال خرید چنین سامانه‌ای از طرف‌های غربی نیست؟ در پاسخ به این پرسش‌ها باید نکات مختلفی را در نظر داشت؛

۱) چنانچه برخی تعابیر خرید سامانه اس ۴۰۰، را نشان دهنده ناامیدی ترکیه از رابطه با غرب دانسته اند^{۱۴} می‌توان این استدلال را مورد توجه قرار داد که رابطه ترکیه با آمریکا و اروپا یعنی متحدان خود در

12. <https://sputniknews.com/military/201707261055896086-us-s-400-russia-turkey/>

۱۳. در ماده ۵ پیمان آتلانتیک شمالی آمده است: دولت‌ها توافق دارند که حمله‌ای مسلحانه علیه یک یا چندی از آن‌ها در اروپا و امریکای شمالی، به معنای حمله‌ای علیه تمامی آن‌ها تلقی خواهد شد و در نتیجه آن‌ها موافقت می‌نمایند در صورتی که اینچنین حمله‌ای اتفاق افتد، هر یک از آن‌ها، در راستای عمل به حق دفاع انفرادی یا دسته‌جمعی از خود بر اساس ماده ۵۱ منشور سازمان ملل، دولت یا دولت‌های مورد حمله قرار گرفته را از طریق اقدامات آتی، هرآنچه که ضروری می‌نماید، به صورت انفرادی یا به اتفاق دیگر دولت‌ها، مساعدت نمایند تا امنیت را در منطقه آتلانتیک شمالی بازگردانند و برقرار نمایند که می‌تواند شامل استفاده از نیروهای مسلح نیز باشد.

14. <https://www.dailysabah.com/defense/2017/07/13/turkey-agrees-to-pay-russia-25b-for-s-400-missile-systems-official-says>

اهداف سیاسی: به عقیده برخی کارشناسان، مسکو با فروش سامانه‌های دفاعی اس ۴۰۰ به آنکارا، یک هدف سیاسی را دنبال می‌کند و آن هم دورتر ساختن ترکیه از اردوگاه غرب است. به عقیده برخی دیگر از کارشناسان و تحلیلگران نظامی روسیه با این اقدام ریسک بزرگی را می‌پذیرد زیرا از سویی با توجه به عضویت ترکیه در ناتو به ویژه حضور گسترده و همیشگی نظامیان آمریکایی در پایگاه هوایی اینجریلیک و از سوی دیگر پیش‌بینی ناپذیری اردوغان، مهمترین مساله احتمال دستیابی غرب به فناوری دفاعی پیشرفته روس‌ها اس ۴۰۰ است. با این حال گفتنی است روسیه به ویژه به دلیل توافق تاریخی در دریای سیاه تاکنون از عضویت ترکیه در ناتو احساس تهدید جدی نداشته است. اما مسلما دور شدن و یا خروج ترکیه از ناتو، به دلیل تبعات سیاسی-نظامی-ژئوپلیتیکی که بر پیمان آتلانتیک شمالی خواهد داشت، می‌تواند هدف مطلوبی برای روس‌ها باشد.

اهداف اقتصادی: یک پیش‌فرض مهم دیگر که

نباید از نظر دور داشت این است که صدور تسلیحات یکی از منابع درآمد روس‌ها است و روسیه به ویژه در شرایط تحریم وابسته به آن است. روس‌ها از منابع درآمد تسلیحاتی به دنبال توسعه فناوری نظامی خود نیز هستند. روسیه تاکنون از سامانه اس ۴۰۰ به چین صادر کرده است و بر اساس گزارش‌ها تا پایان سال ۲۰۱۷ قرارداد این سامانه با هند را نیز نهایی می‌کند.^{۱۱} سامانه موشکی آینده روسیه که اس ۵۰۰ نام دارد نسخه توسعه یافته اس ۴۰۰ خواهد بود که در ساخت

11. <http://thediplomat.com/2017/02/india-russia-to-finalize-s-400-missile-air-defense-system-deal-in-2017/>

انگیزه‌ها و اهداف روسیه از فروش اس-۴۰۰ به ترکیه ۴

پیام را ارسال خواهد کرد که آنکارا می‌تواند راه جدایی را تا آخر پیش رود. به ویژه اینکه اخیراً رهبران ترکیه به شدت نسبت به ارسال تسلیحات نظامی آمریکایی برای شبه نظامیان کرد در سوریه واکنش داده‌اند.

اهداف فنی: ترکیه پس از آمریکا، دارای دومین ارتش بزرگ ناتو است و سالهاست نشان داده که به دنبال توسعه فناوری نظامی بومی بوده و سرمایه گذاری زیادی نیز در این زمینه داشته است. در این راستا همزمان با طرح قرارداد تسلیحاتی احتمالی روسیه و ترکیه، منابع ترکی به نقل از وزیر دفاع این کشور خبر داده اند که آنکارا توافقنامه‌ای را برای همکاری با شرکت فرانسوی-ایتالیایی «Eurosam» به منظور ساخت سامانه دفاع ضد موشکی مخصوص خود ترکیه امضاء کرده است.^{۱۵}

جمع‌بندی

در مجموع انگیزه‌های سیاسی و اقتصادی برای روسیه و انگیزه‌های سیاسی و فنی برای ترکیه نسبت به معامله اس-۴۰۰ وجود دارد. اما به رغم شواهد امر از توافق مسکو و آنکارا، با توجه به سوابق تاریخی بدبینی‌هایی نسبت به امکان تحقق آن وجود دارد. حتی برخی کارشناسان نظامی روسی نیز نسبت به تحقق قرارداد فروش اس-۴۰۰ روسیه به ترکیه، با دیده تردید می‌نگرند. به ویژه اینکه با وجود رسانه‌ای شدن این مذاکرات، آنکارا نسبت به آن واکنش نداده و روس‌ها نیز از ادامه رایزنی در مورد شرایط جانبی قرارداد می‌گویند.

ناتو در چند سال گذشته به دلایل گوناگون تیره شده و اختلافات فزاینده این استنباط را حتی در غرب به وجود آورده است که ترکیه عملاً راه خود را از ناتو جدا کرده است و تنها اسمی عضو ناتو می‌باشد. عوامل اختلافات ترکیه و غرب نیز به موضوعاتی چون عدم پذیرش ترکیه در اتحادیه اروپا، سیاست داخلی و منطقه‌ای اردوغان و موضوع سوریه باز می‌گردد.

۲) همزمان با ناامیدی از غرب، در حالی که ترکیه با تکیه بر دکترین «عمق استراتژیک» (Strategic Depth) خود را در کانون روندهای جدید منطقه‌ای می‌بیند، خاورمیانه با بحران‌ها و مسایل پیچیده امنیتی روبروست که از آن جمله می‌توان به این موارد اشاره کرد؛

● تداوم بحران در سوریه و عراق و احتمال تجزیه این کشورها که تهدیدهای پیچیده‌ای متوجه ترکیه می‌کند؛

● تنش‌های فزاینده در منطقه بین ایران و اعراب و همچنین در داخل اعراب؛

● روابط نه چندان مستحکم ترکیه با مجموعه بازیگران عربی و غیرعربی منطقه؛

مجموع این عوامل ملاحظات امنیتی جدی برای آنکارا ایجاد کرده و ترکیه را در موقعیت خودیاری امنیتی قرار داده است و موجب شده ترکیه به دنبال تدبیر امنیتی مستقل و در نتیجه خرید سامانه دفاعی استراتژیک باشد.

علاوه بر این انگیزه امنیتی، برای آنکارا می‌توان انگیزه‌ها و اهداف دیگری هم درباره خرید سامانه اس-۴۰۰ از روسیه برشمرد که شامل انگیزه‌های سیاسی و اهداف نظامی و فنی است.

اهداف سیاسی: برخی ناظران بر این باورند

آنکارا با خرید این سامانه از روسیه به واشنگتن این

15. <http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-france-italy-to-cooperate-on-missile-system-.aspx?pageID=238&nID=115569&NewsCatID=345>

می‌توان گفت هر دو انگیزه روسیه از فروش اس ۴۰۰ راهبردی یعنی برای اهداف حتمی و کلان است، اما انگیزه سیاسی ترکیه یعنی ارسال سیگنال به آمریکا تاکتیکی و انگیزه امنیتی و فنی این کشور یعنی قدم نهادن در راه تولید فناوری نظامی پیشرفته راهبردی است.

به عبارت دیگر چنانچه یاد شد ترکیه گزینه‌های متنوعی برای تامین سامانه دفاعی مورد نیاز خود را در نظر گرفته و در این میان روسیه یکی از در دسترس‌ترین گزینه‌ها است اما احتمال افزایش تمایل روس‌ها به فروش تسلیحاتی چون اس ۴۰۰ به ترکیه و یا مشتریان دیگر به ویژه به دلیل پیامدهای احتمالی دور جدید تحریم‌های اقتصادی علیه روسیه وجود دارد. اما با توجه به سابقه چنین معامله‌ای بین روسیه و چین این سوال مطرح است که آیا مسکو مایل به فروش تعداد محدود از سامانه به شرط دسترسی به اطلاعات فنی حساس خواهد بود و یا آن را منوط به خرید گردان‌های بیشتری می‌کند (چنانچه به چینی‌ها با این شرایط فروخته شد) و یا مسکو امتیازات دیگری از سوی خریدار مطالبه می‌کند که این نیز منوط به فعل و انفعالات موجود در روابط ترکیه با آمریکا، اروپا و ناتو خواهد بود.

و نکته پایانی اینکه باید در نظر داشت دستیابی تعداد بازیگران بیشتر به سامانه اس ۴۰۰، تکیه امنیتی روسیه به این سامانه را کاهش داده و قدرت چانه زنی مشتریان بعدی را افزایش خواهد داد.

